

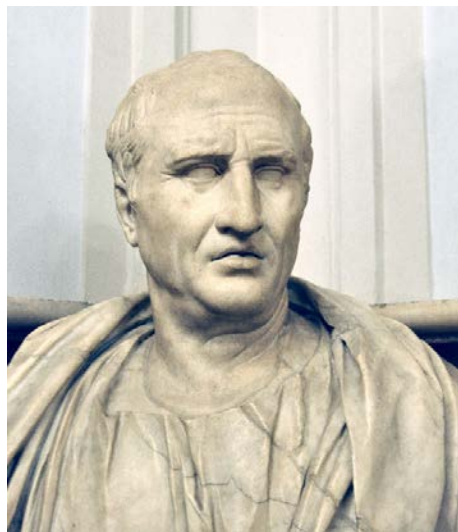
Valy Ceia

Dintr-un epistolar antic: Cicero & Tiro

Încheindu-și mandatul de proconsul în Cilicia (51-50 î. Chr.), Marcus Tullius Cicero se întoarce în patrie. Pe Tiro, neprețuitul său secretar, este nevoit să-l abandoneze, însă, la Patras. Bolnav, epuizat, acesta rămâne spre a se restabili în capitala provinciei, astfel încât să se poată încumeta la o călătorie pe mare acum, în noiembrie, când timpul e deja un mare dușman al navigatorilor.

Se află mai jos câteva dintre scrisorile pe care omul politic și oratorul roman i le-a trimis fidelului său secretar de pe drumul de întoarcere înspre Roma. Informațiile istorice pe care le furnizează sunt neînsemnate. În schimb, ele dezvăluie profilul personalității lui Cicero. Deși aristocrat, descendent al unei familii ilustre, pentru un umanist precum oratorul roman faptul că libertul (i.e. sclavul eliberat) Marcus Tullius Tiro are o rafinată cultură și un caracter exemplar cântărește decisiv în balanța care să-l facă dintr-un simplu secretar un adevărat membru al familiei. Căldura, forța de a judeca omul după valoarea sa și nu după rang, empatia tulburătoare sunt evidente în țesătura epistolară grație pletorii de amprente stilistice ale afectivității.

Un expeditor, așadar, ilustru; extrem de ferm și contrariant de nehotărât, privind către viitor în timp ce invocă dramatic trecutul, *pater patriae* „părinte (i.e. salvator) al patriei”, dar murind ca proscris și umilit *post mortem* din porunca lui Antonius, admirat până la adulație ori, dimpotrivă, aspru criticat, Cicero constituie un reper pentru întreaga noastră istorie culturală, depășind de mult barierele propriului spațiu. Pe de altă parte, un destinatar ce ar fi pierit în uitare dacă n-ar fi ajuns

– hazardul existenței – în proximitatea scriitorului roman. Astfel, numele lui Tiro se leagă de *notele tironiene*, o metodă de scriere inspirată de stenogramele lui Xenofon, în stare să țină pasul cu discursurile rostite de orator. În consecință, numeroase logograme, aproximativ patru mii, îi aparțin lui Tiro. Dintre acestea, se pare că și cea care se bucură astăzi de o notorietate absolută, ampersand: &.

I

**Tullius și fiul său Cicero și fratele său și nepotul său
transmit salutări călduroase dragului lor Tiro¹**

1. Am crezut că pot suporta mai ușor lipsa ta, dar, drept să spun, nu sunt în stare și, deși pentru demnitatea mea e de mare importanță să mă întorc cât mai curând la Roma, totuși îmi pare că am făcut o greșală plecând de lângă tine. Dar fiindcă îmi părea că asta e dorința ta, de a refuza să te imbarci fără să te fi restabilit fizic, ți-am acceptat hotărârea și nici acum nu ți-o influențez, dacă tu rămâi la aceeași părere; dacă, însă, după ce ai văzut că tolerezi mâncarea, constai că mă poți însoți, e decizia ta. Ți l-am trimis pe Marion, fie să te aducă la mine cât mai curând, fie, dacă tu zăbovești, să se întoarcă îndată la mine.

2. Tu, în schimb, să fii încredințat de faptul că, dacă sănătatea îți îngăduie asta, nimic nu e mai de dorit pentru mine decât să fim împreună; dacă însă gândești că e nevoie ca să zăbovești puțin la Patras pentru a te înzdrăveni, să știi că nimic nu îmi doresc mai mult decât să fii sănătos. Dacă te imbarci de îndată, ne întâlnim la Leucade; dacă, însă, vrei să prinzi întâi puteri, fii atent să ai și tovarăși agreabili și timp favorabil și o corabie plăcută. Fii bun, dragul meu Tiro, de un singur lucru să te îngrijești, dacă ții la mine: să nu te influențeze nici sosirea lui Marion, nici scrisoarea asta. Dacă faci absolut tot ce trebuie pentru sănătatea ta, te supui întocmai voinței mele.

3. Cumpănește toate astea cu înțelepciunea ta. Noi îți regretăm lipsa, tot pe-atât pe cât te iubim; iubirea ne îndeamnă să te vedem sănătos, dorul, să te vedem cât mai curând; dar iubirea e mai presus. Îngrijește-te, așadar, cât poți de bine, ca să te însănătoșești. Dintre nenumăratele tale servicii față de mine, acesta va fi cel mai apreciat. În 3 înainte de nonele lui noiembrie.

II

Tullius îl salută pe scumpul său Tiro

Nu pot și nici nu-mi place să-ți scriu ce e în sufletul meu. Doar atât îți scriu: și pentru tine și pentru mine va fi cea mai mare încântare dacă te voi vedea întărit cât mai curând. La trei zile după ce te-am părăsit, am ajuns la Alyzia – un loc ce e la 120 de stadii dincoace de Leucade. La Leucade cred că te voi primi fie pe tine însuși, fie scrisoarea ta, adusă de Marion. Pe cât mă îndrăgești, sau pe cât știi că te îndrăgesc, pe atât să ai grijă să te însănătoșești. La nonele lui noiembrie, din Alyzia.

1. Pentru traducerea scrisorilor adresate de către Cicero lui Tiro, primele zece din cartea a XVI-a, am folosit ediția Cicéron, *Lettres familières*. III. Livres XII-XVI, Traduction nouvelle de Edouard Bailly, Paris, Librairie Garnier Frères, 1935.

III

Tullius și Cicero și Quintus, tatăl și fiul, îl salută pe scumpul lor Tiro

1. Am zăbovit o zi la Alyzia, de unde ți-am trimis precedenta scrisoare, fiindcă Quintus nu ne ajunsese. Asta era în ziua nonelor lui noiembrie. Apoi, plecând de aici înainte de răsăritul soarelui, îți datez această scrisoare în 8 înainte de idele lui noiembrie. Tu, dacă ții la noi toți, și mai ales la mine, magistrul tău, restabilește-te. 2. Eu, foarte neliniștit, te aștept desigur întâi pe tine, iar dacă nu, pe Marion cu o scrisoare de la tine. Toți ne dorim, eu înainte de toți, să te vedem cât mai repede, dar sănătos, dragul meu Tiro! De aceea, nu te grăbi cu niciun chip; te voi vedea destul de repede, dacă vei fi restabilit. De serviciile tale mă pot lipsi; tu să fii sănătos pentru tine, asta vreau mai întâi, apoi pentru mine, dragul meu Tiro! Sănătate!

IV

Tullius și fiul Cicero și Quintus, fratele și nepotul, transmit salutări călduroase dragului Tiro

1. M-a tulburat în diverse chipuri scrisoarea ta: extrem de îngrijorat pe prima pagină, destins puțin pe a doua. De aceea nu ezit acum să-ți spun că, într-adevăr, până ce nu te vei fi înzdrăvenit complet, să nu te pornești la drum nici pe mare, nici pe uscat. Te voi vedea destul de curând, dacă te voi vedea restabilit complet. Despre medic, și tu scrii că e de încredere și eu aud așa; însă nu sunt de acord în totalitate cu tratamentul lui, căci nu trebuia să-ți dea zeamă, de vreme ce suferai de deranjament la stomac. Tocmai de aceea, preocupat, i-am scris și lui și lui Lyson. 2. Pe de altă parte, lui Curius, om extrem de plăcut, și foarte devotat și foarte cultivat, i-am scris o sumedenie de lucruri, între care să te ducă la el, dacă socoți tu de cuviință. Căci mă tem că Lyson al nostru este cam neglijent: întâi, fiindcă toți grecii sunt așa, apoi, fiindcă nu mi-a răspuns nimic, deși primise o scrisoare de la mine. Dar tu îl lauzi; tu, așadar, vei judeca ce trebuie făcut. Un singur lucru îți cer, dragul meu Tiro: să nu refuzi niciun lucru ce trebuie luat, de care e nevoie pentru sănătatea ta. I-am scris lui Curius să-ți dea orice i-ai cere. Socot că trebuie să-i ofere ceva doctorului însuși, ca să fie mai plin de zel. 3. Pentru mine ai nenumărate îndatoriri: acasă, în for, la Roma, în provincie, în chestiuni particulare, în cele publice, pentru studiile mele, pentru corespondența mea; pe toate le vei birui, dacă, așa cum sper, te voi vedea sănătos. Eu socot că, dacă ți-e bine, vei putea pleca liniștit cu chestorul Mescinius. Este un om destul de plăcut și, după cum mi s-a părut, te îndrăgește. Și numai atunci când te-ai preocupat cu cea mai mare atenție de sănătatea ta, abia atunci, dragul meu Tiro, să te preocupi de plecarea pe mare. În niciun caz nu vreau să te grăbești; nu mă

preocupă nimic altceva decât să fii sănătos. 4. Așa să știi, dragul meu Tiro, că nu e nimeni care să mă iubească care să nu te iubească și pe tine, și, dacă cea mai mare grijă a ta și a mea este să fii sănătos, tot așa mulți sunt preocupați de asta. Până acum, câtă vreme ai vrut să-mi fii pretutindeni alături, n-ai putut în ruptul capului să te înzdrăvești; acum nu te împiedică nimic; uită de toate, îngrijește-te de trup. Pe cât de multă grijă vei acorda sănătății tale, pe atât de multă iubire voi socoti că ai față de mine. Sănătate, dragul meu Tiro, sănătate, sănătate și ai grijă de tine! Lepta îți transmite salutări și, de asemenea, toți ceilalți. Sănătate. 7 înainte de idele lui noiembrie. În Leucade.

V

Tullius și fiul Cicero și cei doi Quintus transmit cele mai calde salutări minunatului și scumpului Tiro

1. Iată, câtă delicatețe e în tine! Pentru două ore ne-am aflat la Thyreum: Xenomenes, gazda noastră, te apreciază atât de mult de parcă te-ar cunoaște de-o viață. El mi-a promis că îți va da tot ceea ce îți trebuie; mă gândesc că așa va fi. Mi-ar fi plăcut, dacă ai fi fost mai zdravăn, să te ducă la Leucade, să te refaci în totalitate acolo. Vei vedea ce părere are Curius, ce crede Lyson, ce zice medicul. Voiam să ți-l înapoiez pe Marion, pe care mi l-ai trimis îndărăt, cum îți era un pic mai bine; dar m-am gândit că Marion poate să aducă o scrisoare, eu așteptând de fapt cât mai multe. 2. Ai putea, atunci, – și o vei face, dacă ții la mine – să-l trimiți în fiecare zi în port pe Acastus. Se vor găsi mulți cărora să le poți încredința fără grijă o scrisoare, care să mi-o aducă plini de bunăvoință; desigur, nu voi pierde nicio ocazie când merge cineva la Patras. Eu îmi pun toată speranța în Curius pentru îngrijirea ta cu mare atenție. Nu poate exista cineva mai dedicat decât el, nici care să mă îndrăgească mai mult. Lasă-te cu totul pe mâna lui! Prefer să te văd puțin mai târziu plin de vigoare decât acum fără putere. Nu te îngriji, așadar, de nimic altceva decât să fii sănătos; de cealaltă mă voi preocupa eu. Iar și iar, sănătate! La plecarea din Leucade, în 7 a idelor lui noiembrie.

VI

Tullius și Cicero și cei doi Quintus îi transmit multe salutări lui Tiro

1. Aceasta e a treia scrisoare pe care ți-o scriu într-o singură zi, mai mult spre a mă ține de hotărârea mea, mai degrabă fiindcă am aflat prin cine să ți-o trimit decât că aș avea ce să-ți scriu. Așadar, cele vechi: pe cât de mult mă îndrăgești, pe atât de mult acordă-ți grija față de tine. La nenumăratele tale servicii pentru mine adaugă ceea ce mie îmi va fi cel mai plăcut dintre toate: când vei avea, precum sper, certitudinea că ești sănătos, să o ai în plus și pe aceea de a naviga. Oricui va veni în Italia îi vei da o scrisoare

pentru mine, după cum eu nu las pe nimeni să plece la Patras fără o scrisoare pentru tine. Ai grijă, îngrijește-te, dragul meu Tiro! Fiindcă nu s-a întâmplat să navigăm împreună, e inutil să te grăbești și să te preocupi de altceva decât să fii sănătos. Iar și iar, sănătate! În 7 a idelor lui noiembrie, la Actium, seara.

VII

Tullius și Cicero îl salută pe Tiro al lor

Noi suntem zădărniciți de șapte zile deja la Corcyre, în schimb Quintus și fiul lui se află la Buthrote. Suntem extrem de agitați în privința sănătății tale și surprinși că nu am primit nicio scrisoare de la tine; desigur că n-am zăbovi la Corcyre dacă n-ar fi acest vânt. Ai grijă de tine, așadar, și înzdrăvenește-te, și, de îndată ce vei putea naviga în bune condiții și sub aspectul sănătății și al vremii favorabile, vino la noi, care te îndrăgim atât de mult. Nimeni nu mă iubește care să nu te iubească și pe tine; iubit și așteptat de toți vei sosi. Iarși, sănătate! 15 al kalendelor lui decembrie, la Corcyre.

VIII

Q. Cicero îl salută pe Tiro

1. Sănătatea ta ne pricinuiește o mare neliniștește. Căci deși cei care vin ne anunță „un rău nepericulos, dar puțin prea lung”, totuși în această mare consolare simțim o uriașă neliniște, regretându-ți serviciile și farmecul, dacă vei sta departe de noi vreme îndelungată. Și totuși, deși din adâncul sufletului vreau să te văd, îți cer să stai însă retras, să nu te încumeți la o atât de lungă călătorie pe mare la vreme de iarnă decât bine întărit sau să nu te imbarci decât luându-ți măsurile de precauție. 2. Cu o sănătate șubredă, chiar în case și în oraș frigul e cu greu ocolit, darămite pe mare sau pe drum să fie ușor să te ferești de asprimea timpului! „Frigul este cel mai mare inamic al pielii delicate”, zice Euripide. Nu știu în ce măsură tu îl crezi; eu, însă, cu siguranță socot toate versurile sale drept axiome. Străduiește-te, dacă mă îndrăgești, să te însănătoșești și să vii cât mai curând la noi în plină putere. Iubește-ne și sănătate! Quintus fiul îți transmite salutări.

IX

Tullius și Cicero îi transmit cele mai calde salutări dragului Tiro

1. Am plecat de la tine, după cum știi, la data de 4 a nonelor lui noiembrie. Am sosit la Leucade în ziua de 8 a idelor lui noiembrie, în 7 la Actium. Din pricina vremii nefavorabile am zăbovit acolo până în a șasea zi. Apoi, în a cincea zi a idelor, am navigat

către Corcyre pe un timp extrem de plăcut. În a cincisprezecea zi a kalendelor am înaintat 120 de stadii până în portul Corcyre, lângă Cassiopea. Acolo am fost zădărniciți de vânt până în a noua zi a kalendelor. Între timp, cei care au ținut neapărat să plece au avut parte de multe naufragii. 2. În acea zi, noi ne-am odihnit după cină; apoi, în acea noapte și ziua următoare, pe un austru foarte blând, cu cer senin, am ajuns veseli în Italia, la Hydrunte. Pe același vânt în ziua următoare – adică în a șaptea zi înainte de kalendele lui decembrie – am sosit la ora a patra la Brundisium și odată cu noi a intrat în oraș Terenția, care te prețuiește foarte mult.

În sfârșit, în ziua de 5 a kalendelor lui decembrie sclavul Cn. Plancus mi-a înmănat la Brundisium scrisoarea de la tine – atât de așteptată, de altminteri –, datată idele lui noiembrie, care mi-a ușurat mult apăsarea îngrijorării; o, dacă mi-ar alunga-o cu totul! Dar totuși medicul Asclepo îmi spune categoric că e aproape ziua în care vei fi sănătos. 3. Acum, eu ce să te îndemn altceva decât să fii cu totul preocupat de însănătoșirea ta? Grija ta, cumpătarea, iubirea față de mine le cunosc; știu că tu vei face totul ca să fii cu mine cât mai curând, dar aș vrea totuși să o faci astfel încât să nu te grăbești cumva. Aș vrea să ocolești simfonia lui Lyson, ca să nu recidiveze boala în a patra săptămână; însă fiindcă din delicatețe ai preferat să-mi fii de ajutor în loc să te însănătoșești, îngrijește-te de-acum. I-am transmis lui Curius să-i dea medicului onorariul ce i se cuvine și ție cât îți trebuie; i-am spus că eu mă voi achita de orice obligație. Ți-am lăsat la Brundisium un cal și un catâr. Mă tem să nu fie mare agitație la Roma din pricina kalendelor lui ianuarie. Noi vom face totul cu măsură.

4. Rămâne să îți cer și să revendic asta de la tine: să nu te încumeți să navighezi – de obicei corăbierii se grăbesc, pentru câștigul propriu –, să fii prevăzător, dragul meu Tiro – te așteaptă o mare întinsă și dificilă. Dacă poți, călătorește cu Mescinius – el navighează îndeobște cu atenție, dacă nu, cu un alt om respectabil, de a cărui autoritate să țină seama armatorul. Dacă îți vei manifesta toată preocuparea pentru acest lucru și vei sta teafăr lângă mine, voi avea totul de la tine. Iar și iar, sănătate, dragul nostru Tiro! Medicului, lui Curius, lui Lyson le-am scris despre tine pe îndelete. Sănătate, cu bine!

X

Tullius către Tiro, salut

1. Într-adevăr, eu vreau să vii la mine, dar mă tem de drum. Ai fost extrem de bolnav, ai fost secătuit de regim și de purgative și chiar de intensitatea bolii. După boli grele apar de obicei complicații grave, dacă s-a comis vreo neglijență. La cele două zile pe care le vei face pe drum când vii la Cumae, se adaugă cinci zile neîntrerupte pentru întoarcere. Eu vreau să fii în Formio în data de 3 a Kalendelor. Străduiește-te, dragul meu Tiro, să te găsească acolo refăcut.

2. Studiile mele dragi, sau mai degrabă ale noastre, au lăncezit în lipsa ta. Totuși ochii mi-au scânteiat firav datorită acestei scrisori pe care mi-a adus-o Accatus. Când îți scriu astea, Pompeius se află la mine, vesel și în bună dispoziție. Vrând să afle despre

mine ce mai fac, i-am spus că fără tine totul e mort. Tu pregătește-te să-ți reiei osteneala pentru muzele noastre. La ziua stabilită, se întâmplă ceea ce ți-am promis; căci te-am învățat ce etimon are fides. Refă-te complet! Eu sunt aproape. Cu bine. La 14 a Kalendelor.

XI

Tullius și Cicero, Terenția, Tullia, cei doi Quintus îi transmit multe salutări lui Tiro

1. Chiar dacă în orice loc simt lipsa serviciilor tale, totuși nu atât pentru mine, cât mai ales pentru tine sunt îndurerat că nu te văd sănătos. Dar fiindcă manifestarea bolii a luat forma unei febre din patru în patru zile – căci așa îmi scrie Curius –, sper că vei fi curând mai întremat dacă te îngrijești. Fă doar ce ține de restabilirea ta, să nu te preocupi acum de altceva decât să te întremezi cât mai bine. Nu trec cu vederea cât de mult te preocupă depărtarea; dar, odată sănătos, toate vor fi ușoare. Nu vreau să te grăbești, ca să nu prinzi nici slăbiciunea răului de mare și nici să călătorești primejdios la vreme de iarnă.

2. Eu am ajuns la Roma în ajunul nonelor lui ianuarie. În așa fel am fost întâmpinat, încât nimic nu poate fi mai flatant; dar am fost prins în vârtoarea conflictului intern, or, mai degrabă, a războiului. Deși mi-aș dori să îl curm și, după cum îmi pare, aș putea, poftele anumitor oameni – căci în ambele părți se află unii care sunt dornici să se lupte – m-au împiedicat. Ca să-ți spun până la capăt, și Cezar însuși, prietenul nostru, a trimis scrisori amenințătoare și dure către senat și e neatent deocamdată, el, care conduce armata și provincia fără voia senatului, iar Curius al meu îl ațâță. Chiar Antonius al nostru și Q. Cassius, fără să fi fost obligați, au plecat împreună cu Curius la Cezar, după care senatul a însărcinat consulii, pretorii, tribunii poporului și pe noi, care suntem proconsuli, să veghem să nu fie adus vreun prejudiciu republicii. 3. Niciodată cetatea nu s-a aflat într-o mai mare primejdie, niciodată cetățenii necinstiți nu au avut un conducător mai pregătit. De fapt, chiar dinspre această parte se fac pregătiri foarte minuțioase. Se întâmplă asta sub autoritatea și din preocuparea lui Pompei al nostru, care, târziu, a început să se teamă de Cezar.

Între aceste două tabere, senatul în număr foarte mare cere totuși insistent triumful pentru mine; dar consulul Lentulus, ca să dea impresia unui mai mare serviciu pentru mine, zice că, de îndată ce va rezolva cele necesare în privința republicii, el însuși va face raportul. Eu nu fac nimic cu plăcere și de aceea autoritatea mea e la mai mare preț. Au fost distribuite regiunile Italiei, cine ce parte administrează. Mie mi-a fost încredințată Capua.

Astea am vrut să le știi. Tu, iar și iar, îngrijește-te să te faci bine și, ori de câte ori vei avea cui să-i dai, trimite-mi scrisori. Din nou, sănătate! În ajunul idelor lui ianuarie.